

Мельничук Р. І.,

аспірант кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства
Чернівецького національного університету імені Юрія ФедьковичаСПЕЦИФІКА ФОНОЛОГІЧНИХ ОЗНАК
СУЧАСНОГО НІМЕЦЬКОГО ВОКАЛІЗМУ

Анотація. У статті розглянуто специфічні ознаки голосних фонем сучасної німецької мови. Встановлено, що особливою рисою сучасного німецького вокалізму є наявність огублених голосних переднього ряду, а у голосних високого та середнього підняття відбувається зближення. Охарактеризовано особливості вимови відповідних голосних звуків.

Ключові слова: вокалізм, фонемні, німецька мова, огубленість, напруженість, підняття, ряд, палаталізація.

Постановка проблеми. Мова, її знаки та системи, пізнання світу за допомогою мови, дослідження значення на певному мовному структурному рівні – перераховані категорії і явища лінгвістики розглядалися на всіх етапах розвитку лінгвістики у різних аспектах.

Звуки мови у своїй сукупності утворюють систему, під якою ми розуміємо сукупність одиниць, у якій кожна складова визначається симбіозом решти одиниць, які функціонують у ній [2, с. 138]. Враховуючи цей момент і те, що вже тисячоліттями ведуться дискусії щодо наявності фоносемантичних універсалій у системі мови, ми вирішили розглянути фонетичну вокалічну систему сучасної німецької мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження звукового складу німецької мови пов'язане з вивченням звукових явищ у власне історичному аспекті, що знаходить своє хронологічне відображення в таких наукових працях: В.М. Жирмунський «История немецкого языка» (1956 рік), В.Т. Адмони «Исторический синтаксис немецкого языка» (1963 рік), Л.Р. Зиндер, М.В. Стросва «Историческая фонетика немецкого языка» і «Практикум по истории немецкого языка» (1965 рік), В. Шмідт «Geschichte der deutschen Sprache» (1969 рік), Клаус К. «Grundlagen der Germanistik» (1977 рік), Ю.О. Жлуктенко, Т.А. Яворська «Вступ до германського мовознавства» (1986 рік). Проблемою кількісних та якісних показників відмінностей фонемного складу германських мов на сучасному етапі розвитку мовознавства займаються як українські вчені (В.І. Кушнерик, О.І. Стеріополо), так і зарубіжні (Л.В. Бондарко, С.В. Князев, У. Хіршфельд).

Метою статті є розкриття функціональних і структурних аспектів мовних і мовленнєвих голосних одиниць у німецькій мові, оскільки досліджувана нами мова поряд із українською відноситься до мов вокалічного типу. Ми поставили таку мету, адже що фонема існує не сама по собі, а у мовному потоці, виконуючи смислорозрізнавальну функцію у процесі спілкування. У мовленні фонема реалізується у своїх численних відтінках або алофонах, які залежать від фонетичних умов: наголосу, місця у слові, характеру складу, консонантного оточення [8, с. 200].

Виклад основного матеріалу. Сучасна вокалічна система німецької мови налічує 15 одиниць, 3 дифтонги та 4 голосних ([œ], [ø:], [γ], [γ:]), які притаманні тільки німецькій мові.

Найважливіші класифікації голосних, які зустрічаються у фонетичній літературі, можна поділити на два види. Перша (за А. Беллом) подає систему фіксованих і чітко відокремлених артикуляцій, яка базується перш за все на основі двох напрямків руху язика: вперед-назад, вгору-вниз, що, відповідно, зумовило поділ голосних на передні, середні та задні. Другий вид класифікації ще наприкінці XVIII ст. запропонував Х. Гельвег, зобразивши вокалізми у вигляді трикутника з вершиною вниз, у кутах якого розташовані голосні з найбільш крайніми артикуляціями: [i], [a], [u]. Усі інші голосні, на думку науковця, посідають проміжне положення між цими звуками [6, с. 45] (див. рис. 1).

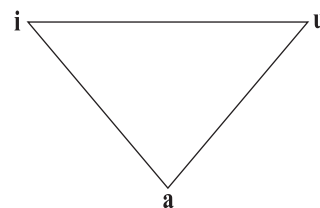

Рисунок 1

Голосні, які є об'єктом нашого дослідження, на сучасному етапі розвитку науки протиставляються між собою відповідно до трьох диференційних ознак, в основі яких лежать артикуляційні або акустичні особливості голосних. Якщо виходити з артикуляційних особливостей, то голосні класифікуються відповідно до *ряду, підняття та лабіалізації*. Ця фонематична класифікація загалом співпадає з артикуляційною.

Голосні німецької мови утворюються складеним способом, оскільки складаються з одного основного тону та різних так званих обертонів. Це акустичні звучання, які відрізняються один від одного обертонами та кольором звучання та класифікуються за ступенем відкритості, місцем артикуляції та округленням губ [5, с. 20].

Ступінь відкритості означає відстань між язиком та піднебінням.

Місце артикуляції – це місце контакту або зближення активних і пасивних органів артикуляції.

Під округленням розуміють округлення (вип'ячування) губ. *Залежно від місця артикуляції розрізняють:*

1) палатальні (передньоязикові) голосні, які належать до переднього ряду: [i:] – [i], [e:] – [ε] – [ε:], [y:] – [y], [ø:] – [œ];

2) центральні (середньоязикові або голосні середнього ряду): [a:] – [a], [ə], [R];

3) велярні (задньоязикові або голосні заднього ряду): [u:] – x[u], [o:] – [ɔ].

4) Залежно від ступеня відкритості голосні поділяються на:

5) закриті голосні високого піднесення [i:] – [i], [y:] – [y], [u:] – [u];

- 6) напівзакриті середнього піднесення язики [e:], [ø:], [o:];
 7) напіввідкриті голосні середнього піднесення язики [ɛ:], [ɔ], [œ], [ə], [R];
 8) відкриті голосні низького піднесення язики [a:], [a]

[1, с. 7].
 Голосний [u:] (наприклад, *gut, rufen, Uhr*) довгий, вузький, лабіалізований, заднього ряду, високого підняття. При артикуляції цієї фонемі язик відтягнутий дещо назад, кінчик язика далі віддалений від передніх нижніх зубів, ніж при [ʊ]. Його звучання складає 240–360 Гц (за результатами експериментальних досліджень О. Цахера). Важливим для висоти звучання німецького довгого [u:] є напруження м'язів під час артикуляції.

Короткий [ʊ] (наприклад, *dumm, kurz, stumm*) лабіалізований, заднього ряду, високого підняття. При артикуляції цього звука язик відтягнутий дещо назад, а спинка язика піднята вище, ніж у [o:]. Кінчик язика не торкається нижніх передніх зубів. Звучання короткого [ʊ] складає 320–480 Гц, тобто значно вище, ніж [u:]. Це пояснюється тим, що отвір ротової порожнини дещо більший, губи не дуже округлені та витягнуті вперед. Головна відмінність між двома голосними – різні ступені відкритості ротової порожнини.

Звучання довгого [o:] (наприклад, *Boot, loben, Ohr*) становить 340 – 510 Гц. Його артикуляція вимагає більшої округленості губ, ніж при вимові короткого [ɔ], губи дещо витягнуті вперед, розкриття рота незначне. Язик менш втягнутий назад і дещо піднятий [18, с. 130].

Голосний [ɔ] (наприклад, *Vox, fort, Wort*), звучання якого складає 480–600 Гц, – це короткий, лабіалізований, заднього ряду, середнього підняття звук. При вимові цього звука губи ледь розімкнені, але не витягнуті вперед, язик дещо втягнутий назад, а задня спинка язика піднята. Цей звук схожий за звучанням на російський [o].

Звучання довгого німецького [a:] (наприклад, *Kahn, kahl, sagen, Saal, Wahl*) та короткого [a] (наприклад, *backen, fast, Pass, Satz, Takt*) співпадають, складаючи 960–1200 Гц. Під час їх вимови язик не відтягнутий назад, його кінчик торкається внутрішньої сторони нижніх зубів, а середня частина трішки піднята.

Звук [i:] (наприклад, *hier, ihr, ziehen*), порівняно з усіма німецькими голосними фонемами, має найвище звучання, а саме 3040–3400 Гц. Він вимовляється з більшим підняттям середньої частини язика, ніж [e:], кінчик язика знаходиться на нижніх передніх зубах, язик просунутий більш вперед. Губи утворюють вузьку щілину. За звучанням [i:] схожий на російський [и].

Звучання короткого німецького [ɪ] (наприклад, *Kind, still*) глибше, ніж довгого [i:] і становить 2520–3060 Гц. Язик просунутий дещо більше вперед, ніж при [e:]. Кінчик язика знаходиться на нижніх передніх зубах, губи розставлені, щілина між ними менша, ніж при вимові [ɛ].

Довгий закритий [e:] (наприклад, *Beet, geben, sehr*) вимовляється в Німеччині неоднаково. На півночі він наближається до [i:] і має світліше звучання, на півдні – навпаки, темніше. Сила звучання [e:] утворює 2720–3040 Гц. Вимовляється [e:] так, що кінчик язика впирається у нижні передні зуби, язик просунутий вперед, а середня частина спинки язика піднята вгору до піднебіння так, що звучання [e:] більш подібне до [i:] [7, с. 36].

При вимові голосних [ɛ] (наприклад, *Bälle, besser, fest*) та [ɛ:] (наприклад, *klären, spät, wählen*) язик подається дещо вперед, середня частина спинки язика піднята вище, ніж при [a],

губи розставлені, а отвір між ними овальної форми. Звучання [ɛ] становить 1792–2012 Гц, а [ɛ:] – 1870–2280 Гц.

Звук [ə] (наприклад, *malen, raten, schreiben*) – особливий редукований звук, який функціонує в ненаголошених складах. При вимові цього звука мускули не напружені, губи нейтральні, а середня та задня частини спинки язика дещо підняті. Це нелабіалізований звук середнього ряду, середнього підняття, який схожий на ненаголошений [e] у слові «годен».

У німецькій мові існує ще чотири голосних, які притаманні тільки німецькій мові, тому, враховуючи те, що вони не мають аналогів у інших мовах, подамо їхні основні параметри.

Довгий закритий німецький [y:] (наприклад, *rühren*) по праву називають округленим довгим закритим [i:], оскільки позиція язика схожа на позицію при [i:], проте губи округлені, як при довгому закритому [u:]. Його звучання становить 1320–1540 Гц, є нижчим, ніж звучання [i:] та вищим, ніж звучання [u:], що пояснюється округленням губів. Отвір ротової порожнини невеликий, позиція язика нижча, ніж при [i:] [2, с. 137].

Німецький короткий відкритий [ʏ] (наприклад, *wünschen*) – це округлений короткий [ɪ]. Позиція язика така ж, як при [ɪ], губи округлені, як при короткому [ʊ]. Його звучання складає 1020–1320 Гц.

Фонема [ø:] – довга, вузька лабіалізована переднього ряду, середнього підняття (наприклад, *böse, Höhle*).

Її звучання складає 1020–1360 Гц. Цей голосний звучить глибше, ніж [e:], оскільки губи округлені і отвір ротової порожнини незначний, та вище, ніж [o:], тому що передня частина язика піднята. Губи округлені, як при довгому закритому [o:].

Короткий, відкритий, лабіалізований голосний переднього ряду, середнього піднесення [æ] – це короткий округлений [ɛ], оскільки позиція язика при артикуляції обох фонем однакова. Губи округлені, як при короткому відкритому [ɔ]. Різниця у вимові [œ] та [ɛ] полягає лише в тому, що при [œ] передня частина язика дещо округлена через округлення губів. Звучання [œ] становить 960–1320 Гц.

Крім названих та охарактеризованих вище голосних, у німецькій мові використовуються три дифтонги: [ae], [ao], [ɔø], які є спадними, тобто другий звук дифтонга короткий, слабкий та нечіткий. Всі вони мають аналогічну подібність до англійських варіантів. При вимові [ae] язик переходить з середньої [a]-позиції у передню [e]-позицію, при чому тут неможливо провести чітку межу між двома складовими дифтонга. При артикуляції [ao] язик переходить з середньої [a]-позиції у задню [o]-позицію; при [ɔø] – із задньої [o]-позиції у передню [ø]-позицію [8, с. 29].

Дифтонги – це поєднання монофтонгів у одному складі [4, с. 81].

У фонемі [ae] розрізняють два звучання: низьке – 1020–1320 Гц і високе – 2720–3400 Гц. Низьке звучання вище, ніж у а-звуків, високе охоплює область частоти довгого закритого [e:] та [i:]. При артикуляції першого елемента язик більш відтягнутий вперед, ніж при [a:] та [a], крім того, передня частина язика не так сильно опущена, як при вимові а-звуків. При артикуляції другого елемента дифтонга язик знаходиться у схожій позиції, як при [e:] та [i:]. Язик піднесений майже так високо, як при [e:], проте, на відміну від [e:], його передня частина не опущена, а кінчик язика знаходиться вище, ніж при [i:].

Перший елемент дифтонга [ao] звучить нижче, ніж перший елемент дифтонга [ae] і навіть нижче, ніж а-звуки, маючи звучання 840–960 Гц, другий, звучання якого відповідає звучанню ко-

роткого відкритого [o], становить 320–480 Гц. Низьке звучання першого елемента можна пояснити тим, що язык, наближаючись до вимови другого елемента, дещо відтягнутий назад. Позиція языка при вимові другого елемента дифтонга не співпадає з позицією языка при [o:]. Язык відтягнутий назад, як при [ɔ] чи [o], піднесення языка вище, ніж при [ɔ], проте нижче, ніж при [o].

Звучання першого елемента дифтонга [ɔø] – 600–960 Гц, другого – 1 120–1 320 Гц. Початок дифтонга звучить дещо вище, ніж короткий [ɔ], кінець – як довгий закритий [ø:]. Позиція языка при вимові першого елемента схожа на позицію при [ɔ], при вимові другого – як при [ø:]. Проте тут піднесення передньої частини языка при [ø] у [ɔø] нижче. Також при артикуляції другого елемента губи не так сильно округлені, як при [ø:] [1, с. 7].

Висновки. Проаналізувавши інвентар німецьких голосних фонем, можна зробити висновок, що восьми довгим голосним [i:, y:, u:, e:, ø:, o:, a:, ε:] протиставляються сім коротких голосних [ɪ, ʏ, ʊ, ɐ, œ, ə, a]. Для німецьких голосних характерне поєднання відкритого характеру голосних із «короткістю» та закритого – з «довготою». Наприклад, *irren – ihren, bitten – bieten, füllen – fühlen, Bett – Beet, voll – wohl, offen – Ofen, Schluck – Schlug*. Таким чином, «короткість-довгота» характеризує всю групу вокалізму та набуває фонематичного значення. Німецьким голосним притаманний сильний приступ (гортанний вибух): *Knacklaut* або *fester Einsatz*.

Подальші перспективи наукового дослідження специфічних диференційованих ознак голосних фонем сучасної німецької мови полягають у розкритті функціональних і структурних аспектів мовних і мовленнєвих одиниць та їх порівнянні у неспоріднених мовах та мовних сім'ях з використанням зіставного та порівняльно-історичного аналізу кожної розрізняльної ознаки фонем відповідних мов.

Література:

1. Бондарко Л.В. Основы общей фонетики / Л.В. Бондарко. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 2000. – 225 с.
2. Кушнерик В.І. Фонетичні універсалії та їх функціонування в германських і слов'янських мовах / В.І. Кушнерик // Науковий вісник

Чернівецького університету. – 2008. – Вип. 407: Германська філологія. – С. 136–146.

3. Левицкий В.В. Семантика и фонетика. Пособие, подготовленное на материале экспериментальных исследований / В.В. Левицкий. – Черновцы : Издво Черновиц. унта, 1973. – 103 с.
4. Лисенко Е.І. Вступний курс фонетики німецької мови : [навч. посіб. для студентів вищ. та серед. навч. закладів] / Е.І. Лисенко. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 120 с.
5. Becker Th. Einführung in die Phonetik und Phonologie des Deutschen / Th. Becker. – Darmstadt : WBG, 2012. – 130 s.
6. Bunk J.S. Phonetik aktuell. Deutsch als Fremdsprache / J.S. Bunk. – Ismaning : Hueber Verlag, 2006. – 86 s.
7. Einführung in die Sprechwissenschaft. Phonetik, Rhetorik, Sprechkunst / [I. Bose, U. Hirschfeld, B. Neuber, E. Stock]. – Tübingen : Narr, 2013. – 288 s.
8. Essen O. von. Allgemeine und angewandte Phonetik / O. von Essen. – Berlin : Akademie-Verlag, 1962. – 228 s.

Мельничук Р. И. Специфика фонологических признаков современного немецкого вокализма

Аннотация. В статье рассмотрены специфические признаки гласных фонем современного немецкого языка. Установлено, что особенной чертой современного немецкого вокализма является наличие огубленных гласных переднего ряда, а в гласных высокого и среднего подъема происходит сближение. Рассматриваются особенности произношения соответствующих гласных звуков.

Ключевые слова: вокализм, фонемы, немецкий язык, огубленность, напряженность, подъем, ряд, палатализация.

Melnychuk R. Specific phonological features of vowels in contemporary German

Summary. The article is devoted to the problem of specific features of vowels in contemporary German. The distinguishing features of German vocalism are round front vowels. There is rapprochement in the vowels of the high and middle raising. In the research the articulation of the vowels is considered as well.

Key words: vocalism, phonemes, German, labialization, density, height, backness, palatalization.